

SOCIALE EN THEATRALE CONVENTIES IN HET LICHT VAN DRAMA-VERTALING

- E. Fischer-Lichte, F. Paul, B. Schultze, H. Turk (Ed.) : *Soziale und theatralische Konventionen als Problem der Dramenübersetzung*, Tübingen (Gunter Narr Verlag), 1988, 177 p., DM 48,- (=Forum Modernes Theater, Bd.1)

- F. Paul, B. Schultze : *Probleme der Dramenübersetzung 1960-1988. Eine Bibliographie*, Tübingen (Gunter Narr Verlag), 1991, VIII, 106 p., DM 58,- (=Forum Modernes Theater, Bd.7).

Het verzamelwerk over sociale en theatrale conventies blijkt bijzonder relevant te zijn voor de theaterwetenschap in de brede zin van het woord, dus niet enkel met betrekking tot de problematiek van de drama-vertalingen. Opvallend is een zeer hoog niveau van de bijdragen, waarvan de relevantie steeds intensiever wordt. Vergeleek (zelfs !) de klassieke Goethe de theatrale transformatie van tekst naar encenering met de muzikale ontplooiing van een symfonie, dan biedt de compositie van dit boek op merkwaardige wijze iets gelijkaardigs. De volgorde van de studies suggereert een zelfde ontplooiing van intensiviteit en relevantie : de lectuur wordt op dubbele wijze tot intellectueel-kritisch genot.

Als ouverture schetst de inleidende bijdrage van Horst Turk (pp. 9-59) het ruime kader van het boek, legt de categorieën vast en motiveert de verbinding van sociale en theatrale conventies aan de hand van heel wat korte analyses die aan teksten georiënteerd zijn. Uitgangspunt is de (bedroevende) vaststelling dat de wereld van theatrale en sociale conventies weliswaar in sociologie, ethnologie en psychologie grondig wordt onderzocht, maar juist binnen het ruime veld van de theaterwetenschap nauwelijks aandacht krijgt. Toegespitst wordt de problematiek op de interculturele vraagstellingen die opgeroepen worden bij de vertalingen van dramatische teksten. Vertaalwetenschap wordt ingeëbd in de transformatorische processen van de theateropvoering, met nadruk op encenering en publiek. Als instrumenten voor het onderzoek van theatrale conventies verschijnen de scène als structureel element van het drama — spoedig door het begrip "figuratie" vervangen —, het spel — met bijzondere aandacht voor het "spel in het spel" —, handelingsopvattingen in hun historische evolutie en tenslotte structurele taaluitingen. Deze conventies worden in verband gebracht met sociale conventies : benaming en haar thematisering, de aard en speelruimte van tussenmenselijke verhoudingen, vooropstellingen voor denken, voelen,

handelen en spreken, tenslotte interactiemodellen, instanties en instituties. Steeds verschijnt het interculturele als bepalende achtergrond.

Een eerste toets van deze inleiding groeit snel uit tot een beknopt theoretisch model : aan de hand van de enige geautoriseerde Duitse vertaling van Slawomir Mrozek's *Tango* (oorspronkelijke tekst in het Pools) onderzoekt Brigitte Schultze (pp. 55-80) interfamiliale aansprekingsvormen en andere uitdrukkingen van tussenmenselijke betrekkingen. Vanuit het power-en-solidarity-model blijkt hoe het spel met de aansprekingsformuleringen een indicator vormt van de relatie-definities. De (soms taalbepaalde) wijzigingen in de vertaling kunnen de fundamentele betekenis van tekst en enscenering volledig wijzigen.

Een gelijkaardige weg bewandelt Willi Huntemann (pp. 81-94). Zijn bijdrage onderzoekt aan de hand van Duitse vertalingen van Harold Pinters *The Caretaker* eveneens aansprekingspronomina in een pragmatische context. Methodologisch valt een begrip "equivalentie" op als eenheid van gelijkwaardigheid en verschil. Dit laat toe de asymmetrie van de aansprekingsvormen uit beide talen in de context van de vertaling en de power-solidarity-schaal kritisch te belichten.

Opvallend is het belang dat in dit verzamelwerk aan het dramatisch werk van August Strindberg wordt toegeschreven. Zo onderzoekt Karl Ludwig Wetzig (pp. 95-116) de sociale conventies in *Fröken Julie* als vertaalprobleem binnen pragmatische contexten. Op basis van een communicatie-analyse worden breuk en spel met conventies in de verschillende structuurlagen getoetst aan een reeks Duitse vertalingen, o.a. die van Peter Weiss. Aan het licht komen structurele, cultuurhistorische en ideologische verschillen tussen oorspronkelijke en vertaalde tekst. Verruimd wordt zulke problematiek door Fritz Paul (pp. 111-128), die een scène uit het antimimetische *Till Damaskus I-III* centraal stelt. Strindbergs spel met sociale conventies en relatiedefinities mondt uit in een innovatief verhoudingssysteem, de doorbreking van een traditioneel rollenspel kan nochtans enkel door een voortdurende (vaak negatieve) referentie naar de reële conventionele werkelijkheid tot stand komen. Bijzonder groot nochtans blijkt voor de vertaler de verleiding om — gemakshalve — het antimimetisch aspect mimetischer weer te geven, zodat veel van de innovatieve eigenaard in de vertaling geneutraliseerd wordt.

Nog een stap verder gaat Erika Fischer-Lichte (pp. 129-144) : de enscenering van de vertaling als culturele transformatie. Een intersemiotische vertaling van tekst naar enscenering gaat hand in hand met de constitutie van een theatrale tekst die bepaald wordt door de conventiewerking in een specifieke cultuur. Na

een korte vergelijking van deze conventies in het Westers (Duits) en Oosters (Japans) toneel biedt Fischer-Lichte aan de hand van Tsjechovs *Tri sestry* (Drie Zusters) een relevante case-study. Gecontrasteerd worden twee enceneringen : die van Peter Stein (Berliner Schaubühne, 1984) en Tadashi Suzuki (Suzuki Company of Toga, 1985). Steins encenering zet een Stanislavskijtraditie verder en mikt op een sociaal-psychologische ontlasting van een Duits middle-class-publiek. De doelbewuste confrontatie van Westerse en Oosterse elementen in Suzuki's encenering beoogt een scherpe kritiek van de verwestelijking in de Japanse maatschappij, meteen een afrekening met het steeds meer verspreide Shin-geki-theater. In zulke context wordt de vertaling tot relevant element in het hele proces van doelgerichte culturele transformatie.

De bijdrage van Karol Sauerland (pp. 145-152) vertrekt vanuit een formalistische visie op Brechts theatervernieuwingen. Vanuit deze achtergrond behandelt ze de pogingen van de jonge Peter Handke om het theater en zijn publiek als conventie te doorbreken. Bekroning vindt deze verzamelband in de studie van Doris Bachmann-Medik (pp. 153-177) over culturele speelruimten. In het licht van ethnologisch onderzoek staat het rituele centraal, dat als probleem bij interculturele vertalingen verschijnt. Een eerste afgrenzing tussen ritueel en theater wordt gevolgd door de toepassing van V. Turners onderzoek : sociale rituelen als constitutieve factor van "social drama's" waar de encenering van sociale conflicten optreedt. Relevant wordt het ethnologisch begrip van de "liminaliteit", kort geïllustreerd aan de hand van Shakespeare's drama's als "rites de passage". Uitvoeriger belicht worden Strindbergs drama's (*Naar Damaskus, Een Droomspel*) als deconstructie van ritueel en conventioneel vastgelegde betekenissen.

In dezelfde reeks "Forum Modernes Theater" verscheen een handige en leerrijke bibliografie : *Probleme der Dramenübersetzung 1960-1988*. Zowel studies over theoretische probleemstellingen, specifiek historische problemen en case-studies werden opgenomen : in het totaal 887 titels. Naast acht bibliografieën die ook het thema dramavertaling verwerken (bijv. het Shakespeare-jaarboek) en twaalf verzamelwerken ligt de nadruk van deze bibliografie vooral op soms moeilijk toegankelijke monografieën en afzonderlijke studies. Alle titels werden in de oorspronkelijke taal opgenomen, afgezien van titels in het Duits, Frans en Engels werden ze tevens (in het Duits) vertaald, vaak voorzien van een uiterst beknopt inhoudscommentaar. Zoals te verwachten zijn studies in verband met Shakespeare-vertalingen het meest voorkomend, gevolgd door Molière, Ibsen en Strindberg. De bibliografie beperkt zich geenszins tot Europa (incl. Noord- en Oost-Europa) en Noordamerika, maar biedt ook heel wat informatie uit Azië.

Waar in internationaal georiënteerde werken gewoonlijk heel wat leemten met betrekking tot het Nederlandstalig gebied, specifiek Vlaanderen, optreden (vgl. Jo De Vos in *Documenta* 1991/4, pp 246-7), dan geldt deze kritiek zeker niet voor deze bibliografie. Zo vinden we titels van Nederlandstalige publicaties van A. Bolckmans, R. van den Broeck, Jo De Vos, P. van Lint, G. Opsomer, W. Schrickx e.a. Het register is voorbeeldig : niet alleen een personen- en titelregister, maar ook een gedetailleerd thema-register over systematische en historische vraagstellingen van drama-vertaling alsook een rangschikking naar basis- en doeltaal. Eventuele (en onvermijdelijke) leemten kunnen aan de redactie van de bibliografie gemeld worden.

Luc LAMBERECHTS